

ІНТЕГРАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВИХ ТОВАРНИХ І ФІНАНСОВИХ РИНКІВ

У роботі досліджуються переваги та недоліки глобалізації світової економіки для розвитку економіки України. Вивчається доцільність інтеграційного напрямку розвитку нашої держави як засобу максимізації переваг глобалізації. Успіх реалізації Україною можливостей глобалізації залежить від вірно вибраного підходу до проведення зовнішньоторговельної політики. Якщо розширення ринку на країни СНД фактично вирішує задачу відновлення традиційного українського ринку і традиційних зв'язків колишнього СРСР, якщо при цьому змінюються помітно тільки кількісні показники господарської діяльності, то взаємодія з Європою забезпечує інший процес, також дуже важливий для сьогоденної України: якісний розвиток.

Ключові слова: глобалізація, інтеграція, ЄС.

Постановка проблеми. Сьогодні світ починає перетворюватися на єдиний ринок. Перш за все, це знаходить своє відображення у значному розширенні міжнародних фінансових ринків та помітному зростанні обсягів угод на ринках капіталу та валютному ринку. Прогрес в інформаційних та телекомунікаційних технологіях, лібералізація ринків капіталу та розробка нових фінансових інструментів і надалі стимулюватимуть збільшення міжнародних потоків капіталу. Реалізація переваг глобалізації країнами Східної Європи, у тому числі й Україною, залежить в першу чергу від визначення країнами власного місця на економічній карті світу та усвідомлення важливості інтеграційного напрямку розвитку.

Аналіз останніх публікацій. Проблема вивчення переваг та недоліків глобалізації світової економіки для розвитку економіки України є досить актуальною. Окрім цього, зазначена проблема є абсолютно новою в частині існуючих теоретичних наробітків, запропонованих наукових концепцій. Особливої уваги заслуговують роботи вітчизняних науковців, зокрема, А. Гальчинського, М. Павловського, Л. Яремко, Д. Полозенко та інших.

Невирішені раніше частини проблеми. Проблема визначення переваг та недоліків глобалізації світової економіки для розвитку економіки України є досить неоднозначною. Дискусійність проблеми міститься у пошуку відповіді на питання щодо інструментарію реалізації переваг глобалізації та визначенні ролі інтеграційного напрямку розвитку економіки України.

Мета статті полягає у визначенні переваг і недоліків глобалізації світової економіки для розвитку економіки України та дослідженні доцільності саме інтеграційного напрямку розвитку нашої держави.

Основна частина. Термін “глобалізація” був запропонований Т. Левітом в 1983 році. На його думку, глобалізація – це злиття ринків окремих товарів, вироблюваних транснаціональними корпораціями. Керівник дослідницької групи в галузі міжнародних фінансових ринків К. Оме у своїй книзі “Світ без кордонів”, яка вийшла у 1990 році, зробив наголос на тому, що стан світової економіки зараз залежить від тріади, що складається з Європейського Союзу, США та Японії. У такому випадку, на його думку, розвиток економічного націоналізму не має взагалі ніякого сенсу.

Зараз під глобалізацією мається на увазі цілий ряд напрямків: становлення глобальних транснаціональних корпорацій, регіоналізація економіки, інтенсифікація світової торгівлі, фінансова глобалізація та інше.

Основою глобалізації є міжнародна діяльність транснаціональних корпорацій. Фінансова глобалізація – результат міжнародних інвестицій транснаціональних корпорацій. В дослідженні Конференції ООН з торгівлі та розвитку, опублікованому в 1997 році, доповідається: “Прямі іноземні інвестиції продовжують залишатися рушійною силою процесу глобалізації, характерною для сучасної міжнародної економіки. Наявний бум у галузі прямих іноземних інвестицій свідчить про все більш зростаючу роль, яку відіграють транснаціональні корпорації у розвинутих країнах та країнах, які розвиваються”.

Спочатку фінансові ринки обслуговували в першу чергу реальний сектор економіки: вони допомагали страхувати корпорації від валютного ризику, за їх допомогою фінансувалися короткострокові операції та інше. Але поступово фінансові ринки почали відігравати самостійну роль. Відбулося їх кількісне зростання, значно збільшилися можливості щодо максимізації доходності та мінімізації ризику на світових фінансових ринках.

Сьогодні можна зробити висновок, що не реальний сектор економіки формує фінансову сферу на міжнародному ринку, а навпаки, фінансові ринки визначають рівень розвитку економік країн світу.

Дійсно, коли лише 10 відсотків щоденних валютних операцій обслуговують зовнішню торгівлю, основний вплив на валютний курс здійснюють не фундаментальні економічні фактори, а поточна кон'юнктура фінансових ринків.

Подібна ситуація була б неможливою, якщо б керівні органи держав світу на макроекономічному рівні не підтримували фінансову глобалізацію. Рух у напрямку до об'єднаного ринку потребує постійного стимулювання – знищення бар'єрів для міжнародних інвестицій і міжнародних фінансових операцій, тобто цей рух вимагає лібералізації національних економік.

З усіх країн СНД глобалізація істотно вплинула лише на Україну і Росію. Що ж до інших країн, то їм ще тільки належить освоєння моделі глобалізму. Такі результати рейтингу консалтингової компанії А.Т. Kearney, яка розрахувала індекс глобалізації (Globalization Index) для 62-х країн світу.

У 2003 році Україна зайняла 42-ге, а Росія – 44-те місце в світі за рівнем глобалізації. У рейтингу враховувалися дані по 62 країнах світу, які охоплюють 88 % населення земної кулі і більше 91 % світової економіки. За три роки позиції України не зазнали змін. Останні десять позицій в рейтингу зайняли Іран (62-ге місце), Індія, Єгипет, Індонезія, Венесуела, Китай, Бангладеш, Туреччина, Кенія і Бразилія. Цього висновку дійшли автори "Рейтингу Глобалізації" (Globalization Index), який щорічно публікує журнал Foreign Policy.

При складанні рейтингу враховуються чотири основні параметри. По-перше, економічна інтеграція – обсяг міжнародної торгівлі, інвестицій і різного роду виплат (у тому числі і зарплат), здійснюваних з перетином державних кордонів. По-друге, персональні контакти – міжнародні поїздки і туризм, обсяг міжнародних телефонних

переговорів, поштових відправлень і переказів і т.д. По-третє, технологія – число користувачів Інтернет, число інтернет-серверів і т.д. По-четверте, залучення в міжнародну політику – членство держав в міжнародних організаціях, кількість посольств і т.д.

За останні роки перелік найбільш глобалізованих держав світу практично не зазнав змін. Найбільш глобалізованою країною знову визнана Ірландія. На другому місці – Сінгапур, на третьому – Швейцарія (держави, що завжди входили в першу п'ятірку). Окрім них, серед двадцяти найбільш глобалізованих країн (у порядку займаного місця): Нідерланди, Фінляндія, Канада, США, Нова Зеландія, Австрія, Данія, Швеція, Великобританія, Австралія, Чехія, Франція, Португалія, Норвегія, Німеччина, Словенія і Малайзія. В порівнянні з результатами рейтингу 2002 року значно укріпили свої позиції Філіппіни, Аргентина, Австралія і Нова Зеландія. До числа країн, позиція яких стала меншою, автори рейтингу віднесли Марокко, ПАР, Єгипет, Кенія і Швеція.

Порівнюючи курс, яким ідуть ті країни, що розвиваються, і які останніми роками досягли економічного успіху, з політикою менш успішних, можна скласти певну картину того, що змогла реалізувати Україна і що їй ще належить здійснити. Так, нашій країні не вдалося послідовно проводити політику, яка б робила акцент на широку гласність. При цьому дуже важливо відзначити, що якогось одного з цих заходів недостатньо для досягнення економічного зростання. Позитивна дія виявляється лише тоді, коли поєднуються разом всі заходи *good governance* (хорошого управління). Слід також брати до уваги, що успіхи в розвитку, визначені в загальноекономічному зростанні або в середньому доході на душу населення, ще нічого не говорять про внутрішній розподіл цих "успіхів", особливо чітко це можна простежити за складовими рейтингу глобалізації.

Рейтинг глобалізації деяких країн*

Напрями глобалізації			
економічна інтеграція	персональні контакти	технологія	залучення у світову політику
1. Ірландія	1. Швейцарія	1. США	1. Австрія
2. Сінгапур	2. Ірландія	2. Нова Зеландія	2. Франція
3. Нідерланди	3. Сінгапур	3. Сінгапур	3. Нова Зеландія
4. Панама	4. Чехія	4. Чехія	4. Португалія
5. Словаччина	5. Канада	5. Канада	5. Німеччина
6. Чехія	6. Австрія	6. Данія	6. Італія
7. Фінляндія	7. Ізраїль	7. Швейцарія	7. Великобританія
8. Малайзія	8. Данія	8. Нідерланди	8. Швеція
9. Швейцарія	9. Хорватія	9. Швеція	9. Аргентина
10. Швеція	10. Нова Зеландія	10. Сінгапур	10. Данія
...
30. Україна	41. Україна	45. Росія	25. Росія
...
46. Росія	51. Росія	52. Україна	38. Україна
...
62. Бангладеш	62. Іран	62. Бангладеш	62. Тайвань

* Джерело: журнал "Foreign Policy"

Розглянемо, як виглядає досвід використання можливостей глобалізації.

Зупинимось на найважливіших можливостях глобалізації, а саме: стабільності, прозорості, обмеженості впливу держави, правових гарантіях і стабільності політичної системи, скасуванні державних привілеїв для підприємств.

Стабільність. Україна досягла значного прогресу. Відсутність інфляції стимулює внутрішні та іноземні інвестиції, частку доходу, накопичувану як заощадження, і служить гарантією довіри при довготривалому плануванні. Хоча зниження дефіциту бюджету держави може на деякий час уповільнити економічне зростання, але воно сприяє зниженню банківських відсотків і заохочує тим самим приватні витрати (споживання, інвестиції). Країни, що розвиваються, з сильним економічним зростанням в 1985-95 роках, мають в середньому коефіцієнт інфляції 8 % і державний дефіцит 2 % від ВВП, тоді як група країн, що найменш динамічно розвиваються, в середньому мають 14 % інфляції і дефіцит 6 % від ВВП.

Прозорість. Помітний прогрес в Україні відсутній. Бар'єри для торгівлі (митниця, нетарифні інструменти) примушують підприємства пристосовуватися до конкурентних вимог на світовому ринку. У короткостроковій перспективі це може привести до згорання раніше захищених підприємств, які не змогли витримати конкуренцію. Проте в довготривалій перспективі прозорість у зовнішній торгівлі базується на низьких цінах та ефективному використанні ресурсів (сировини, освіти, капіталу), які покращують експортні мо-

жливості на світовому ринку. Ті країни, які в 1985-95 роках мали найбільшу частку зовнішньої торгівлі (експорт і імпорт) по відношенню до ВВП, стали країнами з найбільшим економічним зростанням. Раніше протекціоністські країни, які в 1988-92 роках провели лібералізацію зовнішньої торгівлі, змогли продемонструвати зростання імпорту та експорту, а також рівня доходів (наприклад, Аргентина, Бразилія, Індонезія, Філіппіни, Уганда). Прозорість для інвестицій, зрозуміло, є передумовою для участі в глобальних потоках капіталу.

Обмежений вплив держави. Помітний прогрес в Україні відсутній. Державні регулювання і контроль зменшують конкуренцію, відлякують приватні інвестиції, а також заважають ефективному використанню ресурсів, і тому можуть перешкоджати економічному зростанню. Розвитку сприяють ринкові реформи, приватизація державних підприємств і концентрація державної діяльності на суспільних благах, які ринок не надає (охорона здоров'я, освіта, інфраструктура, безпека).

Правові гарантії і політична система. Помітний прогрес в Україні відсутній. Корупція, як і відсутність прозорості і підзвітності урядів, гальмує діяльність приватних підприємців, спотворює ціни і перешкоджає ринковій продуктивності. Відсутність правових гарантії (наприклад, патентна охорона або захист від експропріації) утримує транснаціональні підприємства від трансферту капіталу або технологій в зазначені сфери. Правові гарантії, ефективне управління, інститути, що підтримують конкуренцію (управління картелями) та інновації (заохочення нових технологій),

навпаки, є елементами “системної конкурентоспроможності” країни. Зрештою, демократична система сприяє широкій участі населення в економічному розвитку і прозорості політичних рішень, які в довготривалій перспективі важливі як для споживачів, так і для виробників.

Скасування державних привілеїв для підприємств. Помітний прогрес в Україні відсутній. У країнах, що розвиваються, широко поширені так звані *rent-seekers*, тобто підприємства, які одержують свої прибутки не завдяки виробництву конкурентоздатної продукції, а завдяки швидше державним привілеям (“рентам”), наприклад монополії, звільненню від митного збору тощо. Відкриття світового ринку становить для таких підприємств істотну небезпеку, бо зі своєю, часто застарілою і непомірно дорогою продукцією, вони не можуть існувати в умовах конкуренції. Тому зменшення політичної і економічної ролі *rent-seekers* завдяки ліберальним реформам є передумовою для успішної участі країни у світовій економіці.

Очевидно, що успіх реалізації Україною можливостей глобалізації залежить від вірно вибраного підходу до проведення зовнішньоторгівельної політики. Один полягає в тому, щоб, зберігаючи або навіть підсилюючи захищеність національного ринку від зовнішньої конкуренції, стимулювати внутрішні інвестиції в основний капітал, реструктурувати таким чином виробництво і наситити внутрішній ринок якісною продукцією, яка у міру зростання конкурентоспроможності почне знаходити збут і за кордоном. Збільшені внаслідок цього доходи від внутрішньої і зовнішньої торгівлі забезпечать розширене відтворення на новій якісній основі, а тим самим – необхідне економічне зростання.

Проте у цієї моделі є серйозний недолік. Неясно, чи вистачить капіталів (як українських, так і зарубіжних), готових працювати на поки що недостатньо ємному українському ринку, при тому що окупність вкладень не є очевидною, а адміністративні витрати, як і раніше, великі.

Інший, протилежний, підхід припускає швидку лібералізацію ринку. В цьому випадку можна сподіватися на зустрічні кроки з боку комерційних партнерів, які дозволять тим українським підприємствам, що витримують збільшену конкуренцію, безперешкодно торгувати з усім світом.

Основні ризики даного сценарію пов'язані з тим, що перехідний період пристосування української економіки до нових умов жорсткої конкуренції явно чреватий негативними соціальними наслідками. І крім того, на зовнішніх ринках, як неодноразово доводилося переконуватися, нас ніхто не чекає.

Але є ще один шлях – розширення меж доступного ринку. Для України, наприклад, ця задача економічно означає створення однорідного простору для діяльності українських компаній, що виходить за межі політичної карти країни.

Перший і найважливіший його наслідок – поява могутнього, нереалізованого зараз стимулу для інвестицій. Відомо, що капіталовкладення залежать від місткості перш за все внутрішнього ринку, а остання – від чисельності населення. Наприклад, населення Китаю на порядок перевищує населення України, тому за інших рівних або приблизно рівних умов на порядок вищий і приплив інвестицій до Китаю.

Другий наслідок: при виході нашого економічного простору за межі країни колишні іноземні інвестори (скажімо, російські і прибалтійські банки, які виявляють готовність йти в нашу економіку зі своїми грошима) перетворюються на інвесторів внутрішніх. Це дасть українським підприємствам, що “заморозили” гроші в офшорах, недвозначний сигнал: прийшов час повертатися у власну країну.

Третій наслідок: розширення економічного простору неможливе без модернізації механізмів його функціонування. Виникне новий імпульс для адміністративної реформи, здійснюваної із застосуванням кращого світового досвіду. Зниження адміністративної ренти стане для бізнесу самостійним і дуже дієвим чинником підвищення конкурентоспроможності.

Але у цього сценарію є ще один аспект. Розширення меж доступного нам ринку повинно досягатися не одним лише шляхом створення єдиного економічного простору за участю ряду республік колишнього СРСР. Потрібне формування аналогічного за функціями простору за участю об'єднаної Європи не тільки на східному (Єдиний економічний простір – ЄЕП), але і на західному (Загальний європейський економічний простір – ЗЄЕП) напрямках.

Відзначимо, що при формуванні загального з Європою економічного простору зберігаються другий і третій із зазначених позитивних наслідків сценарію – розширення привабливості внутрішніх інвестицій і зниження адміністративних витрат. Але одночасно досягається ще один, найбільш значущий результат.

Якщо розширення ринку на країни СНД фактично вирішує задачу відновлення традиційного українського ринку і традиційних зв'язків колишнього СРСР, якщо при цьому змінюються помітно тільки кількісні показники господарської діяльності, то взаємодія з Європою забезпечує інший

процес, також дуже важливий для сьогоденної України – якісний розвиток.

На цей час вже закладено фундамент, принаймні формально, для інтеграції України до ЄС. Основою для співпраці України та ЄС є Угода про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС, яка передбачає, окрім іншого, відповідні напрямки уніфікації законодавства. Співпраця у сфері економічних відносин, фінансової діяльності визначена частинами 5 “Поточні платежі та капітал” (ст. 48) та 7 “Економічне співробітництво” (ст. 52-79) Угоди.

Визначальними у цьому напрямку є ціла низка внутрішніх нормативних актів, зокрема, Указ Президента України від 11 червня 1998 р. “Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського союзу”, а також “Про забезпечення виконання Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС і вдосконалення механізмів співробітництва з ЄС”.

Виконання зазначених актів забезпечується у рамках Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС. Окремі питання співробітництва розглядаються на рівні окремих Підкомітетів.

Очевидно, що подальша інтенсифікація відносин між Україною та ЄС здебільшого є вже завданням окремих суб’єктів економічної діяльності в обох регіонах, тобто має відбуватися переважно на мікроекономічному рівні. Зі свого боку, як Україна, так і ЄС мають працювати над створенням системи стимулів, бажано ринкового, а не адміністративного характеру, які б заохочували підприємства та організації до взаємовигідної кооперації. Саме це й має забезпечити Україні максимальну віддачу від користування перевагами глобалізації.

Висновки. За результатами дослідження можна скласти певну картину того, які можливості глобалізації реалізувала Україна і що їй ще належить здійснити. Так, нашій країні не вдалося послідовно проводити політику, яка б робила акцент на широку гласність, влада час від часу спиралася на державне регулювання економіки, не забезпечувала правові гарантії. При цьому дуже важливо відзначити, що якогось одного з цих заходів недостатньо для досягнення економічного зростання. Позитивна дія виявляється лише тоді, коли з’єднуються разом всі заходи *good governance* (якісного управління).

Список літератури

1. Богомолов О.Т. Економічна глобалізація – характерна риса ХХІ століття // Економіка і прогнозування. – 2001. – № 4. – С. 24-37.
2. Горфинкель В., Швандар В.А. Глобализация сотрудничества или конкуренции? // Экономист. – 2002. – № 10. – С. 3-17.
3. Гэлбрейт Д.К. Кризис глобализации // Проблемы теории и практика управления. – 1999. – № 6. – С. 32-37.
4. Иванов Н. Глобализация и проблемы оптимальной стратегии развития // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 2. – С. 15-20.
5. Козоріз Г.Г. Вплив глобалізації на становлення і розвиток фінансових ринків України // Регіональна економіка. – 2002. – № 4. – С. 158-166.
6. Магаш И. Мировая экономика конца тысячелетия (движущие силы глобализации) // Проблемы теории и практики управления. – 2001. – № 3. – С. 56-63.
7. Павловський М. Світ і Україна на порозі третього тисячоліття: шляхи розвитку // Економіка. Фінанси. Право. – 1999. – № 12. – С. 3-6.
8. Пефтиев В., Черновская В. Развивающийся мир: глобализация или регионализация? // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 7. – С. 39-48.
9. Погосов П.А., Палкин В.А. Глобализация: проблемы и решения // Проблемы науки. – 2002. – № 1. – С. 5-8.
10. Полозенко Д. Фінансова глобалізація та інвестиційний процес // Вісник Національного банку України. – 2002. – № 11. – С. 50-52.
11. Циба Т.Є. Коригування розвитку національної економіки до сучасних умов глобалізації // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 4. – С. 30-39.
12. Шургот Б.Й., Янковська Л.А. Актуальні проблеми людських засобів у період глобалізації // Регіональна економіка. – 2003. – № 1. – С. 208-213.
13. Яремко Л.А. Фінансова глобалізація і національна економіка // Фінанси України. – 2003. – № 10. – С. 45-56.

Summary

The article studies the advantages and drawbacks of globalization of the world economy for the development of Ukraine's economy. The integrational development of the country as the means to use all advantages of globalization is studied. The success of realization of globalization's opportunities by Ukraine depends on the approach to foreign trade policy. While the spread of the market to other Commonwealth of Independent States practically solves the task of renewal of traditional markets of the former USSR (accompanied only by the change of quantitative indicators of economic activity), the cooperation with the European Union provides another process – qualitative development, which is also very important for today's Ukraine.